

HALIKARNASSOS'TAN AMPHORA MÜHÜRLERİ-III: ÇARŞI MAHALLESİ KAZILARI

AMPHORA STAMPS FROM HALIKARNASSOS-III: EXCAVATIONS AT ÇARŞI QUARTER

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 16 Eylül 2022	Received: September 16, 2022
Hakem Değerlendirmesi: 02 Aralık 2022	Peer Review: December 02, 2022
Kabul: 01 Haziran 2023	Accepted: June 01, 2023

DOI : 10.22520/tubaked.1175466

Gonca CANKARDEŞ-ŞENOL* - Ece BENLİ-BAĞCI - Nizamettin ÖZKAN*****

ÖZET

Bodrum kentinde, 2018 yılında, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi arkeologları tarafından, antik Halikarnassos kentinin Doğu Nekropolisinin güneyinde yer alan Çarşı Mahallesinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları sırasında tespit edilen seramik buluntusu içeren 3 tabakada ele geçen çürüflerin yanı sıra ithal amphoralara ait 10 adet amphora mühürü ile karşılaşmıştır. Çoğunluğu Rhodos olmak üzere, Knidos, Khios ve Miletos kökenli amphora mühürleri Halikarnassos kentinin Hellenistik Dönem ticaretine ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amphora mühürleri, Halikarnassos, Bodrum-Çarşı, Hellenistik Dönem, Rhodos, Knidos

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, 35100, Bornova-İzmir,
e-posta: gonca.senol@ege.edu.tr ORCID: 0000-0001-8540-6648

** Arkeolog, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi,
e-posta: ebenlibagci@gmail.com ORCID: 0000-0002- 5334-1365

*** Arkeolog, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi,
e-posta:fetar48@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0950-6468

ABSTRACT

The rescue excavations at the Çarşı Quarter, placed in the south of the East Necropolis in the ancient Halikarnassos, were carried out by the archaeologists from the Museum of Underwater Archaeology in Bodrum in 2018. Besides ceramic residues attested in 3 strata containing ceramics, 10 stamped amphora handles belonging to imported amphorae were unearthed. The handles originated from Rhodes, Knidos, Khios and Miletos indicate the commercial ties of Halikarnassos with these cities in the Hellenistic Period.

Keywords: Amphora stamps, Halikarnassos, Bodrum-Çarşı, Hellenistic Period, Rhodes, Knidos

Karia Bölgesinin önemli kentlerinden biri olan Halikarnassos'ta, 2018 yılında Bodrum Sualtı Müzesi Arkeologları tarafından, günümüzde Çarşı Mahallesi olarak bilinen mahallede, (3 parselde) kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kazı alanı antik Halikarnassos kentinin Doğu Nekropolisinin güneyinde yer almaktadır (harita). Kazı çalışmalarında ele geçen seramiklerin, alanın tamamına yayılmış olduğu gözlenmiştir. Alanda alt seviyelere inildiğinde diğer seramik buluntuların yanı sıra yoğun ticari amphora kırıklarından oluşan tabakalarla karşılaşmıştır. Yaklaşık 3m derinliğe ulaşılan alanda 3 seramik tabakası tespit edilmiştir. Bu tabakalarda ele geçen kırık amphora parçalarına ek olarak bol miktarda seramik cürufu ile karşılaşılması, alanın seramik ve amphora üretiminde kullanıldığını göstermektedir.

Buluntuların çoğunluğunu yuvarlak ağız kenarlı, ikiz kulplu ve sivri dipli amphoralara ait parçalar oluşturmaktadır. Bunlar, Halikarnassos ve civarında üretilen Kos taklidi amphoralara ait bilinmektedir.¹ Alan da, bu üretimlerin gerçekleştiği atölyelerden biri olmalıdır. İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıla tarihlenmektedirler. Burada ele geçen amphora parçaları ile ilgili çalışmalar daha sonra yayımlanacaktır.

Kazı çalışmalarında ele geçen buluntuların arasında ithal amphoralara ait mühürler de yer almaktadır. Yapılan sınıflandırmalar sonucu, toplam 10 adet amphora mühüründen 7 tanesinin Rhodos kökenli olduğu anlaşılmıştır. Diğer 3 adet mühürün, Knidos, Khios ve Miletos kökenli amphoralara ait olduğu tespit edilmiştir (Ek 1).

Halikarnassos kentine ithal edilen Rhodos kökenli amphoralara ait 7 mühürlü kulptan 5 adedi, yöneticiler Δάμων (no. 1), Ξερόφαντος I (no. 2), Τεισαμενός (no. 3), Τιμαγόρας I (no. 4) ve Τιμαρχος'un (no. 5) adlarını taşımaktadır. Bu yöneticilerden en erkeni, İÖ c. 262-c. 247 yılları arasında bir yıl yöneticilik görevini üstlenen Τιμαρχος, en geç yönetici ise İÖ c. 110 yılına tarihlenen Δάμων'dur. Alanda ele geçen Rhodos kökenli diğer 2 mühürlü kulp ise üreticilerden Εὐφράνωρ II (no. 6) ve Παυσανίας II'nin (no. 7) amphoralara aittir. Üreticilerden Παυσανίας II'nin İÖ 3. yüzyılın üçüncü çeyreğinde (İÖ c. 233-c. 220), Εὐφράνωρ II'nin ise İÖ c. 132-c. 110 yılları arasında Rhodos'ta amphora üretim faaliyetinde buldukları bilinmektedir. Dolayısıyla alanda ele geçen Rhodos amphora mühürleri, İÖ c. 3. yüzyılın ortaları ile İÖ 2. yüzyılın sonları arasında tarihlenmektedir.

Çarşı Mahallesi'nde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ele geçen Rhodos kökenli olanlar haricindeki diğer ithal amphoralara ait mühürlerden Knidos kökenli olan İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına, Khios kökenli olan İÖ 3. yüzyılın ikinci yarısına ve Miletos amphora mühürü de İÖ 3. yüzyılın sonu-İÖ 2. yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Çarşı Mahallesi kazıları amphora mühür buluntuları, diğer kazı alanlarında (Cankardeş-Şenol vd., 2023, s. 233-270; Cankardeş-Şenol ve Uzala, 2023, s.79-104) ele geçen amphora mühürleri ile karşılaştırıldığında, Halikarnassos kentine ithal edilen ürünlerin genel şemasına paralellik göstermektedir. İstatistiki açıdan bakıldığında da, diğer alanlardan elde edilen buluntularda olduğu gibi, Rhodos ürünlerinin kent içerisindeki tüketim üstünlüğü, bu kazı alanında da aynı orandadır. Dikkat çekici nokta, diğer her iki kazı alanında tespit edilen, kent ithalatında Rhodos/Rhodos Peraiası ve Knidos'dan sonra 3. sırada olan Kos kökenli ve yine diğer alanlarda birer örnekle temsil edilen Nikandros Grubu amphoralara ait mühürlü kulplarla karşılaşılmasıdır. Buna karşın, Khioslu üretici Ἰκέσιος'un (no. 9) adını taşıyan amphora mühürü, Türk Kuyusu kazılarında ele geçen Ἡγησίας'a ait mühürle birlikte, İÖ 3. yüzyıl sonunda Halikarnassos ile Khios bağlantısını daha güçlü ortaya koymaktadır. Alandaki en dikkat çekici buluntu, Miletos kökenli amphoraya ait mühürdür (no. 10). Bu buluntu iki kent arasındaki ticari ilişkileri kanıtlarken, Miletos ürünlerinin Akdeniz pazarındaki dağılımına ilişkin yeni bilgiler de sunmaktadır. Güney İonia'da yer alan ve Halikarnassos'tan coğrafi olarak çok da uzak olmayan Miletos kentinin ürünlerinin Halikarnassos'taki varlığı şaşırtıcı olmamakla birlikte, burada ele alınan örnekle kanıtlanmış olması önemlidir.

Çarşı Mahallesi kazılarında bulunan amphora mühür buluntularına, mühür çalışmaları açısından bakıldığında, yeni kalıp olarak tespit edilen tek mühür, yönetici Τιμαρχος'un adını taşıyan (no. 5) mühürdür. Bu mühür kalıbı, yöneticinin görevli olduğu yılda amphora üretimi gerçekleştirmiş olan ve dikdörtgen formlu mühürler kullanan yeni bir üreticiye ya da, yöneticinin dikdörtgen kalıpları zaten bilindiği için, henüz adını bilemediğimiz ancak yönetici tarafından tarihlenen bir üreticinin yeni bir kalıbına işaret etmektedir. İlerideki çalışmalarda bu üreticinin kimliğini ortaya koyacak bilgilere ulaşıldığında, bu yeni kalıp, yöneticinin görevli olduğu yıl üreticinin ürettiği amphoraların miktarına ilişkin bilgilerin elde edilmesine olanak sağlayacaktır.

¹ Bilgi için Prof. Dr. A. Kaan Şenol'a teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca bakınız Şenol 2018: 408 ve Briese 2005: 184-201.

RHODOS**A. Yönetici Mühürleri²:**

1. Env. no.: ÇRS 016-182/3 ETD 51 (EtD 17/278A). Dikdörtgen, 4.8 x 2.1 cm. Yönetici: Δάμων, ay adı Δάλιος. Kalıp: RE-ΔΑΜΩΝ-ΔΑΛΙΟΣ-006.

Ἐπὶ Δάμω-
νος
Δαλίου

Fotoğraf 1: Rhodoslu yönetici Damon'un amphora mühürü / Amphora stamp of the Rhodian eponym Damon (A. K. Şenol).

Mühürde Rhodoslu yönetici Δάμων'un adı yer almaktadır. İÖ c. 110 yılında görev yapan yönetici Δάμων, üreticiler Ἀθωσ³, Ἄλιнос⁴, Γαλέστης, Δαμοκράτης III, Δῶρος II, Εὐφράνωρ II⁵, Πολυάρατος⁶ ve Φιλοστέφανος II⁷ tarihlemektedir. Yöneticinin bu kalıbı ile aynı kalıptan elde edilen bir mühür Alexandria Araştırmaları Merkezi'nin (CEAlex) kazılarında ele geçmiştir (Cankardeş-Şenol, 2015, s.69).

2 Makalede yer alan yöneticilerin görev yılları için Finkielsztejn 2001'de yayımlanan amphora mühür kronolojisi kullanılmıştır. Kronolojideki son değişiklikler için bkz. Finkielsztejn 2021, p. 206-209. Makalede yer alan mühür fotoğraf ve kopyaları 1/1 ölçeklidir. Mühür fotoğraflarının çekimini gerçekleştiren Dr. A. K. Şenol'a teşekkürlerimizi sunarız.

3 Ariel, Finkielsztejn 1994: 200, SAH 36.

4 Benzer ikincil mühürlerden hareketle.

5 Finkielsztejn 2001: 156, tablo 12.2.

6 Nicolaou 2005: 388 ve 392, P 10.

7 Finkielsztejn 2001: 156, tablo 12.2.

2. Env. no.: ÇRS 016-182/3 ETD 44 (EtD 17/271A). Yuvarlak, R. 2.7 cm. Yönetici: Ξενοφάντος I, ay adı Πάναμος. Kalıp: RE-ΞΕΝΟΦΑΝΤΟΣ 01-ΠΑΝΑΜΟΣ-002.

Ἐπὶ Ξενο[φάντου] Πανάμου *vac
giil*

Fotoğraf 2: Rhodoslu yönetici Xenophantos I'in amphora mühürü / Amphora stamp of the Rhodian eponym Xenophantos I (A. K. Şenol).

Mühürde adı görülen yönetici Ξενοφάντος I, Period IIb içerisinde, İÖ c. 210 yılında görev almıştır. Yöneticinin görevli olduğu yıl faaliyette bulunan üreticiler, Διονύσιος II⁸, Δίσκος I⁹, Ἑλλάνικος, Ἐπίγονος I¹⁰, Θεόδωρος¹¹ ve Μενεκράτης I¹²'dir¹². Yöneticinin bu mühürünün benzeri Benaki Koleksiyonu'nda yer almaktadır (Cankardeş-Şenol, 2016, s.144).

8 Doğer 1996: 249.

9 Nicolaou 2005: 405, no. 1.

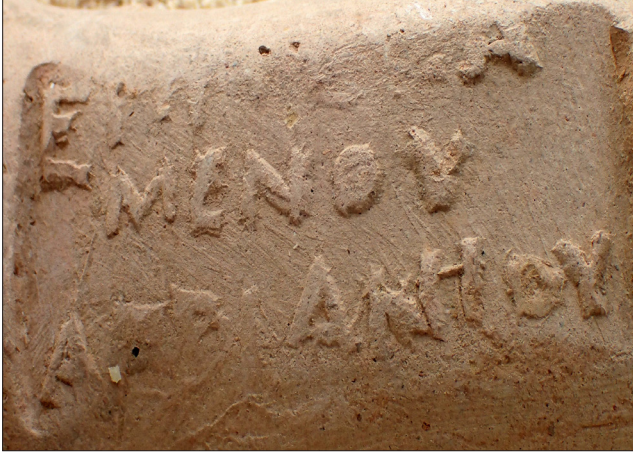
10 Finkielsztejn 2001: 112, tablo 4.

11 Grace 1963: 326, dipnot 17.

12 Hannestad 1983: 71, no. 683-684.

3. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 47 (EtD 17/274A). Dikdörtgen, 5.0 x 2.0 cm. Yönetici: Τεισαμενός, ay adı Αγριάνιος. Kalıp: RE-ΤΕΙΣΑΜΕΝΟΣ-ΑΓΡΙΑΝΙΟΣ-005.

Ἐπί Τεισα-
μένου

Fotoğraf 3: Rhodoslu yönetici Teisamenos'un amphora mühürü / *Amphora stamp of the Rhodian eponym Teisamenos* (A. K. Şenol).

Αγριανίου

Yönetici Τεισαμενός, İÖ c. 124-c. 122 yılları arasında bir yıl yöneticilik yapmıştır. Halikarnassos Çarşı Mahallesi kazılarında ele geçen bu mühürle aynı kalıptan elde edilen bir mühür Alexandria Greko-Romen Müzesi'nde bulunmaktadır (Cankardeş-Şenol, 2017, s.20). Bu yönetici, Δαμόφιλος¹³, Εὐφράνωρ II¹⁴, Μίδας¹⁵, Πολύρατος¹⁶ ve Ῥόδων II¹⁷ adlı üreticileri tarihlemektedir.

13 Coulson, Mook, Rehard 1997: 54-55, no. 25.

14 Finkielsztejn 2001: 156, tablo 12.2.

15 Nicolaou, Empereur 1986: 527, no. 12, fig. 11; Nicolaou 2005: 421, no. 79.

16 Jöhrens 2001: 430, no. 259.

17 Finkielsztejn 2001: 156, tablo 12.2.

4. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 52 (EtD 17/279A). Dikdörtgen, 4.9 x 2.0 cm. Yönetici: Τιμαγόρας I, ay adı Δάλιος. Kalıp: RE-TΙΜΑΓΟΡΑΣ 01-ΔΑΛΙΟΣ-012.

Ἐπί [Τειμα]-
γόρα
Δαλίου

Fotoğraf 4: Rhodoslu yönetici Timagoras I'in amphora mühürü/ *Amphora stamp of the Rhodian eponym Timagoras I* (A. K. Şenol).

Mühürde ilk satırda yer alan edattan sonraki kısım korunmamıştır. İsmi -γορας biçiminde sona eren ve kulp profili yardımıyla Period V içerisinde görev yaptığı bilinen birkaç yönetici olmasına karşın, buradaki mühürle aynı kalıptan elde edilen daha iyi korunmuş iki mühür¹⁸ yardımıyla, mühürün yönetici Τιμαγόρας I'e ait olduğu anlaşılmıştır. İÖ c. 124-c. 122 yılları arasında bir yıl yöneticilik yapan Τιμαγόρας I'in görevli olduğu yıl Αλέξανδρος I (?)¹⁹, Αφροδίσιος II²⁰, Γαλέστης, Γλαυκίας, Δαμοκράτης III²¹, Δαμόφιλος²², Εὐφράνωρ II²³, Ἴεροκλῆς II²⁴, Μίδας²⁵, Ῥόδων II²⁶ ve Τμῶλος²⁷ adlı üreticiler amphora üretim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

18 Söz konusu yayımlanmamış iki mühür Alexandria Benaki Koleksiyonu'nda yer almaktadır (Alex MGR 236.22 ve Alex MGR 256.31).

19 Nicolaou 2005: 427, no. 112.

20 Nicolaou 2005: 426, no. 111.

21 Finkielsztejn 2001: 134, dipnot 169 ve 156, tablo 12.2; Finkielsztejn 1993: 415, Rh19.

22 ALEX MGR Amph. 10/100010, tamamı korunmuş amphora.

23 Finkielsztejn 2001: 156, tablo 12.2.

24 Cankardeş-Şenol 2001: 400, no. 5, ALEX ABC 0219.14 (MGR P. 20354), RE-TΙΜΑΓΟΡΑΣ 01-YAKINΘΙΟΣ-004.

25 Finkielsztejn 2001: 156, tablo 12.2.

26 Barker 2004: 81, amphora thirteen; Nicolaou 2005: 425, no. 104.

27 Jöhrens 2001: 432, no. 268.

5. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 50 (EtD 17/277A).
Dikdörtgen, 2.6 x 1.0 cm. Yönetici: Τίμαρχος. Kalıp:
RE-TIMAPXOΣ-016.

[Τίμα]-
ρχος *boustro*.

Fotoğraf 5: Rhodoslu yönetici Timarkhos'un amphora mühürü /
Amphora stamp of the Rhodian eponym Timarkhos (A. K. Şenol).

Mühürde, yönetici Τίμαρχος'un adı yer almaktadır. Yöneticinin adı boustrophedon ve ayrıca ikinci satırda harfler ters olarak yazılmıştır. Hilal biçiminde sigma kullanılmıştır. Burada incelenen mühür kalıbının benzeri bilinmemekte ve yeni bir kalıba işaret etmektedir. Yöneticinin, Peraia'da ele geçen mühür stillerinin benzerliğinden hareketle üretici Δῶρος I²⁸ ve Ἰεροτέλης²⁹ tarihlediği bilinmektedir. Yönetici, Period Ib içerisinde, İÖ c. 262-c. 247 yılları arasında bir yıl görev yapmıştır.

28 Mühürlerin stilistik benzerliği için bkz. Cankardeş-Şenol 2017: 54 (ALEX ABC 0220.29 (MGR P.20414), RE-TIMAPXOΣ-006).

29 Doğer 1996: 248.

B. Üretici Mühürleri:

6. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 44 (EtD 17/270A).
Yuvarlak, R. 3.0 cm. Üretici: Εὐφράνωρ II. Kalıp: RF-
EYΦΡΑΝΩΡ 02-013.

Εὐφράνωρος *vac.*
Helios büstü

Fotoğraf 6: Rhodoslu üretici Euphranor II'nin amphora mühürü/
Amphora stamp of the Rhodian producer Euphranor II (A. K. Şenol).

Mühür üretici Εὐφράνωρ II'ye aittir. Period V içerisinde ve amphoraları üzerinde rastlanan yönetici isimlerinden hareketle³⁰ İÖ c. 132-c. 110 yılları arasında faaliyette bulunan üreticinin burada incelenen mühürünün benzerleri Alexandria³¹, Crocodilopolis/Arsinoe³² ve olasılıkla Lindos'ta³³ ele geçmiştir.

30 Cankardeş-Şenol 2017: 227 ve s. 258.

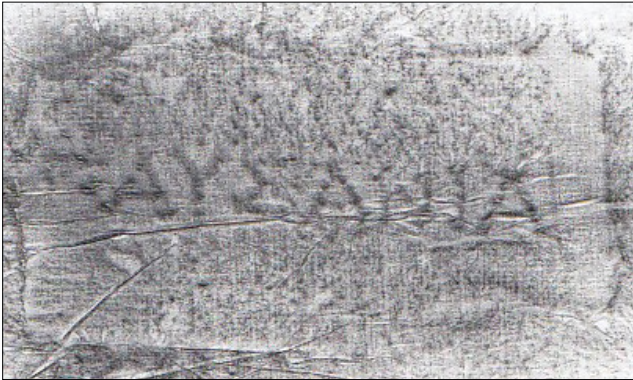
31 Benaki Koleksiyonu'ndan yayımlanmamış bir mühür ALEX ABC 0615.54 (www.amphoralex.org).

32 Empereur 1977: 87, no. 286.

33 Nilsson 1909, s. 424, nos. 211.1-3, 6.

7. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 50 (EtD 17/275A).
Dikdörtgen, 3.1 x 1.7 cm. Üretici: Παυσανίας II. Kalıp:
RF-ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ 02-008.

Παυσανία

Fotoğraf 7: Rhodoslu üretici Pausanias II'nin amphora mühürü/
Amphora stamp of the Rhodian producer Pausanias II (A. K. Şenol).

Üretici Παυσανίας II'nin faaliyet dönemi, 7 yönetici ile bağlantısından dolayı, İÖ c. 233-c. 220 yılları arasına verilmektedir. Bu yöneticiler, Ἀγήσιππος³⁴, Ἀριστείδας I³⁵, Καλλικράτης II³⁶, Καλλικρατίδας I³⁷, Ξενάρετος³⁸, Παυσανίας II³⁹ ve Τιμοκλείδας⁴⁰.

34 Rhodos Müzesi, A 530/MΣ 850 (J.-Y. Empereur ve V. Grace'in arşivlerinden).

35 Börker, Burow 1998: 22, no. 89 ve 51, no. 501.

36 Conovici, Garlan 2004: 109-110, no. 14; Atina Agorası'ndan yayımlanmamış iki adet tamamı korunmamış üreticiye ait amphora yöneticinin adını taşımaktadır.: SS 3804 (RF-ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ 02-011, RE-ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ 02-ΠΑΝΑΜΟΣ-006) and SS 3810 (RF-ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ 02-011, RE-ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ 02-ΒΑΔΡΟΜΙΟΣ-004).

37 Sztetyło 2010: 56, no. 39 (homonym numarası değişmeli).

38 Conovici, Irimia 1991: 163, no. 274.

39 Wallace-Matheson, Wallace 1982: 296 ve 318, dipnot 44. Bu bağlantı, Rhodos'ta Soleil depositi buluntularından bilinmektedir. (A 36/MS 442 ve A 47/MS 449, yönetici mühüründe ay adı Πάναμος'tur. V. Grace'in arşivinden). Atina Agorası'ndan iki mühürlü kulpu korunmuş amphora parçası da (SS 4176) bu bağlantıyı desteklemektedir. Mühürlerden her ikisi de üretici adı taşımaktadır ve aynı kalıptandır. (RF- ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ 02-008 and RE- ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ 02-ΑΡΤΑΜΙΤΙΟΣ-003).

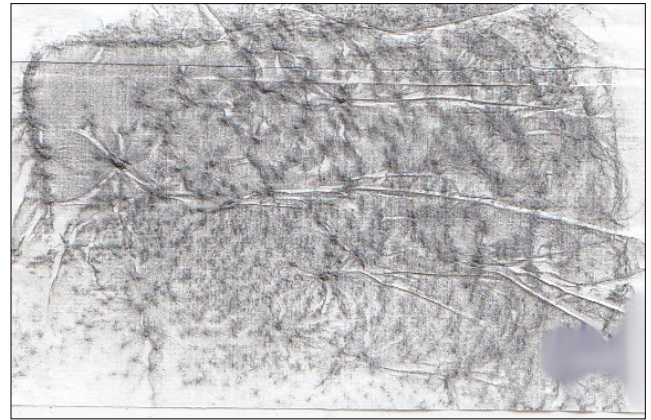
40 Conovici, Irimia 1991: 163, no. 275.

Burada görülen kalıbın benzerleri Alexandria, Delos ve Atina Agorası'nda yer almaktadır⁴¹.

Knidos

8. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 49 (EtD 17/276A).
Dikdörtgen. Yönetici: Τιμασικράτης, üretici Μένης.
Kalıp: ΚΕ-ΤΙΜΑΣΙΚΡΑΤΗΣ-ΚΦ-ΜΕΝΗΣ-001 (ΚΤ
1008).

Ἐπί Τιμασι-
κράτευ(ς) Μέ- retr.
[νητος Κνίδι(ον)]

Fotoğraf 8: Knidoslu yönetici Timasikrates'in ve üretici Menes'in amphora mühürü / *Amphora stamp of the Knidian eponym Timasikrates and the producer Menes* (A. K. Şenol).

Mühürde yönetici Τιμασικράτης ve üretici Μένης'in adları yer almaktadır. Retrograd olan yazıtta hilal biçiminde epsilon ve sigma kullanılmıştır. Yönetici adının son sigması yazılmamıştır. Üçüncü satırda yer alan ethnikon da kısaltma yapılmıştır. Τιμασικράτης, İÖ c. 146 ile İÖ 2. yüzyılın sonu arasında bir yıl yöneticilik yapmıştır (Grace, 1985, s. 34). Benzer mühürler Delos'ta ele geçmiştir⁴².

41 Bu mühürler yayımlanmamıştır. Alexandria: CEALEX GAB 0992; Delos: TD 3713 (www.amphoralex.org); Atina Agorası: SS 580 ve SS 4176.

42 Yayımlanmamış mühürler: TD 1428 (bkz. www.amphoralex.org), TD 7663; TD 2925; TD 3973; TD 4501.

Khios

9. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 45 (EtD 17/272A). Dikdörtgen, 2,2 x 0,4 cm. Üretici: Ἰκέσιος. Kalıp: Kh-IKEΣΙΟΣ-001.

Ἰκέσιος

Fotoğraf 9: Khioslu üretici Hikesios'un amphora mühürü / *Amphora stamp of the Khian producer Hikesios* (A. K. Şenol).

Mühür, Khioslu üretici Ἰκέσιος'un adını taşımaktadır. Üreticinin faaliyet dönemi İÖ 240-200 yılları arasındadır⁴³. Burada görülen kalıbı, tüketim merkezlerinde en sık rastlanan kalıplarından biridir. Benzer mühürler pek çok merkezde olduğu gibi, Alexandria Benaki Koleksiyonu'nda⁴⁴ ve Delos'ta da bulunmaktadır⁴⁵.

Miletos

10. Env. no.: ÇRŞ 016-182/3 ETD 46 (EtD 17/273A). Dikdörtgen, 2,3 x 0,6 cm.

Αὐξή(

Fotoğraf 10: Miletos amphora mühürü / *Milesian amphora stamp* (A. K. Şenol).

43 Rotroff 1982: 104-105, no. 20.6

44 Alkaç 2012: 309-340, no. 117-179.

45 www.amphoralex.org.

Miletos kökenli bir amphora üzerinde yer alan bu mühür Αὐξή(kısaltmasını taşımaktadır. Farklı kalıptan elde edilmiş, üzerinde aynı harflerden oluşan ancak retrograd haldeki kısaltma ismi taşıyan tek mühür Alexandria'da Fouad sektörünün kazılarında ele geçmiştir⁴⁶. Ephesos ve Iasos'ta da bu ismi taşıyan mühürler bulunmuş ve ismin tam halinin Αὐξήσις olduğu önerilmiştir⁴⁷. Didyma buluntuları arasında tek satır halinde yazılmış Αὐξή(ve Αὐξή(kısaltması taşıyanların yanı sıra, iki satır halinde Αὐξήσις yazıtlı olanlarla da karşılaşılmıştır⁴⁸. Atina Agorası'nda ele geçen ve aynı ismi taşıyan yayımlanmamış bir mühürün (SS 10858) bulunduğu kontekstte (Jöhrens, 2004, s.162), Rhodoslu yöneticilerden Σώδαμος (İÖ c. 195) ve Ἰέρων I'in (İÖ c. 186) adlarını taşıyan amphora mühürleri ve İÖ 200-180 yılları arasına tarihlenen bir sikke bulunmuştur⁴⁹. Bu buluntulardan hareketle Αὐξήσις mühürleri için, İÖ 3. yüzyılın sonu-İÖ 2. yüzyılın başı önerilmiştir⁵⁰. Benzer mühürler, ayrıca, Krokodilopolis/Arsinoe ve Varna Müzesi'nde de yer almaktadır⁵¹.

SONUÇ

Bodrum Çarşı Mahallesi'nde yapılan kurtarma kazıları sonucu ele geçen amphora mühürleri, kentte Eski Çeşme ve Türk Kuyusu Mahallelerindeki kazılarda ele geçenlere oranla sayısal bakımdan daha azdır. Ancak amphora mühürleri yardımıyla, Halikarnassos kentinin Hellenistik Dönem ticareti hakkında elde edilen bilgileri doğrulamakta ve ayrıca kentin diğer ticari bağlantılarının da belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

Söz konusu mahalledeki kazılarda toplam 10 adet amphora mühürü ele geçmiştir. Kentin belirlenen ticaret modelinin sağlaması şeklinde, yine Rhodos kökenli olanların sayısal üstünlüğü söz konusudur. Buna göre, örneklerin 7 adedi Rhodos kökenli amphoralara ait olup, Rhodos ithallerinin İÖ 3. yüzyılın ortasından önce kente ulaştığını göstermektedir. Bu ürünlerin kentteki tercihi İÖ 2. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir ve diğer mahallelerdeki kazılardan ele geçen örneklerde de saptandığı gibi, Çarşı Mahallesi buluntuları arasında İÖ 1. yüzyıla ait bir Rhodos amphora mühürü ile karşılaşılmamaktadır.

Diğer mahallelerde yapılan kazılardan ele geçen

46 Alkaç, Cankardeş-Şenol 2016: 196-17 ve 203, no. 1.

47 Lawall 2007: 53, AH 65, levha 11; Lodi 2014: 42, no. 1-2, fig. 11; Levi 1965-1966: 562, no. 58, fig. 7.

48 Jöhrens 2004: 162-163, A 39-43.

49 Rotroff 1982: 106; Lawall 2007: 53-54. Bu kontekstte mühürleri ele geçen Rhodoslu yöneticilerin görevli oldukları yıl için bkz. Finkielsztejn 2001: 192. Bu yöneticilerin tarihleri ile ilgili son öneriler için bkz. Finkielsztejn 2021: 207.

50 Jöhrens 2009: 213, no. 20.

51 Empereur 1977: 230, no. 862; Mircev 1958: 62, no. 308, levha XXXIX, 6.

buluntuların aksine bu mahalledeki kazı çalışmalarında, İÖ 3. yüzyıla tarihlenen Rhodos Peraiası ürünlerine rastlanılmamıştır.

İÖ 3. yüzyılda kentte Khios şarabının tüketilmiş olduğu Türk Kuyusu Mahallesi kazılarında elde edilen bulgulardan bilinmektedir. Çarşı Mahallesi kazılarında da Khioslu tanınmış üreticilerden Ἰκέσιος'un amphorasına ait bir mühürün ele geçmesi, bu yüzyılda Khios-Halikarnassos bağlantısının varlığını destekleyen diğer bir kanıt olmuştur.

Bodrum kentinde yapılan kazı çalışmalarında kanıtları ele geçmeyen ancak bu mahalledeki buluntuya göre belgenen diğer bir ticari bağlantı Miletos kentiyledir. Alanda tespit edilen Miletos kökenli bir amphoraya ait olan mühürlü kulp İÖ 3. yüzyılın sonu-İÖ 2. yüzyılın başında iki kent arasındaki ticareti ortaya koyarken, bu dönemde Khios'un yanısıra Güney İonia'daki bir başka kent olan Miletos'un ürünlerinin, Karia'nın önemli kenti Halikarnassos'ta da alıcı bulunduğunu kanıtlamaktadır.

Ek 1. Bodrum-Çarşı Mahallesi Kazılarında Ele Geçen Amphora Mühürleri/ Amphora stamps found in the excavations of Bodrum-Çarşı Quarter

DİZİN

(Kısaltmalar: Khi.: Khios; Kni.: Knidos; Mil.: Miletos; Rh.: Rhodos; Rh. Per : Rhodos Peraiası; üret.: Üretici; Yön.: yönetici)

ÖZEL İSİMLER

Ἀγήσιππος, Rh. yön. 7
Ἄθως, Rh. üret. 1
Ἀλέξανδρος I(?), Rh. üret. 4
Ἄλινος, Rh. üret. 1
Ἀριστείδας I, Rh. yön. 7
Αὐξ(, Mil. 10
Αὐξη(, Mil. 10
Αὔξησι(, Mil. 10
Αὔξησις, Mil. 10
Ἀφροδίσιος II, Rh. üret. 4
Γαλέστης, Rh. üret. 1, 4
Γλαυκίας, Rh. üret. 4
Δαμοκράτης III, Rh. üret. 1, 4
Δαμόφιλος, Rh. üret. 3-4
Δάμων, Rh. yön. 1
Διονύσιος II, Rh. üret. 2
Δίσκος I, Rh. üret. 2
Δῶρος I, Rh. üret. 5
Δῶρος II, Rh. üret. 1

Ἐλλάνικος, Rh. üret. 2
Ἐπίγονος I, Rh. üret. 2
Εὐφράνωρ II, Rh. üret. 1, 3-4, 6
Θεῦδωρος, Rh. üret. 2
Ἱεροκλῆς II, Rh. üret. 4
Ἱεροτέλης, Rh. Per. üret. 5
Ἱέρων I, Rh. yön. 10
Ἰκέσιος, Khi. üret. 9
Καλλικράτης II, Rh. yön. 7, dipnot 70
Καλλικρατίδας I, Rh. yön. 7
Μενεκράτης I, Rh. üret. 2
Μένης, Kni. üret. 8
Μίδας, Rh. üret. 3-4
Ξενάρετος, Rh. yön. 7
Ξερόφαντος I, Rh. yön. 2
Παυσανίας II, Rh. üret. 7, dipnot 40, 43
Παυσανίας II, Rh. yön. 7, dipnot 43
Πολυάρατος, Rh. üret. 1, 3
Ῥόδων II, Rh. üret. 3-4
Σώδαμος, Rh. yön. 10
Τεισαμενός, Rh. yön. 3
Τιμαγόρας I, Rh. üret. 4, dipnot 28
Τιμαρχος, Rh. yön. 5, dipnot 32
Τιμασικράτης, Kni. yön. 8
Τιμοκλείδας, Rh. yön. 7
Τιμῶλος, Rh. üret. 4
Φιλοστέφανος II, Rh. üret. 1

B. Rhodos Ay Adları

Ἀγριάνιος, 3
Ἄρταμίτιος, dipnot 43
Βαδρόμιος, dipnot 40
Δάλιος, 1, 4
Πάναμος, 2, dipnot 40, 43
Ἰακίνθιος, dipnot 28

C. Semboller

Gül, Rh. 2
Helios büstü, Rh. 6

D. Edatlar

Ἐπί, Rh. 1-4

E. Etnikon

Κνίδιον, Kn. 8

KAYNAKÇA

- Alkaç, E. (2012). *Hellenistik Dönem'de Khios'da Mühürlü Amphora Üretimi ve Mühürleme Sistemleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Alkaç, E. ve Cankardeş-Şenol, G. (2016). Amphora Mühürleri Işığında Miletos ve Alexandria Ticari İlişkileri, *Olba*, XXIV, 191-216.
- Ariel, D. T. ve Finkielsztejn, G. (1994). Stamped Amphora Handles, S.C. Herbert (Ed.), *Tel Anafa I.1. Final Report On Ten Years of Excavation at a Hellenistic and Roman Settlement in Northern Israel* (Journal of Roman Archaeology Suppl. S. 10) (s. 183-240) içinde. Kelsey Museum of the University of Michigan.
- Barker, C. (2004). The Use of Rhodian Amphorae in Hellenistic Graves at Nea Paphos, Cyprus. J. Eiring ve J. Lund (Ed.), *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002 (s. 73-84) içinde. Aarhus University Press.
- Börker, Chr. ve Burow, J. (1998). *Die Hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*. De Gruyter.
- Briese, M. B. (2005). Halikarnassian Wine-Production? The Evidence from two Households. M. B. Briese ve L. E. Vaag (Ed.), *Trade relations in the Eastern Mediterranean from the Late Hellenistic Period to Late Antiquity: The Ceramic Evidence* (s. 184-201) içinde. University Press of Southern Denmark.
- Cankardeş-Şenol, G. (2001). Stamped Amphora Handles from the Necropolis of Gabbari. J.Y. Empereur ve M. D. Nenna (Ed.), *Nécropolis I* (s. 397-408) içinde. Centre d'Études Alexandrines.
- Cankardeş-Şenol, G. (2015). *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps*, Volume 2, Eponyms B-K. Centre d'études Alexandrines.
- Cankardeş-Şenol, G. (2016). *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps*. Volume 3 Eponyms L-S. Centre d'études Alexandrines.
- Cankardeş-Şenol, G. (2017). *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps*. Volume 4 Eponyms T-X. Centre d'études Alexandrines.
- Cankardeş-Şenol, G., Benli Bağcı, E. ve Deniz Kesici, S. (2023). Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-I: Türk Kuyusu Mahallesi Kazıları . *OLBA* , XXXI (XXXI) , 233-270.
- Şenol, G. ve Uzala, G. (2023). Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-II: Eski Çeşme Mahallesi Kazıları. *Cedrus* , 11, 79-104.
- Cankardeş-Şenol, G., Uzala, G. "Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-II: Eski Çeşme Mahallesi Kazıları", *Cedrus* XI, s. 79-104.
- Conovici, N. ve Garlan, Y. (2004). Les Timbres Amphoriques Etrangers Trouvés à Sinope (I). *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, 12, 105-122.
- Conovici, N. ve Irimia, M. (1991) Timbres Amphoriques et Autres Inscriptions Céramiques Découverts à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Contantza). *Dacia*, 35, 139-175.
- Coulson W. D. E., Mook, M. S. ve Rehard, J. W. (1997). Stamped Amphora Handles from Tel Beersheba. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 306, 47-62.
- Doğer, E. (1996). Hisarönü/Çubucak Rodos Amphora Atölyeleri Kazısı. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 18(2), 235-254.
- Empereur, J.-Y. (1977). *Catalogue des Timbres Amphoriques de Medinet-El-Fayoum (Crocodylopolis - Arsinoe)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. l'Université Paris IV.
- Finkielsztejn, G. (1993). *Amphores et timbres d'amphores importés en Palestine à l'époque hellénistique: Études de chronologie et d'histoire* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. l'Université Paris I Panthéon-Sorbonne.
- Finkielsztejn, G. (2001). *Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens de 270 à 108 av. j.-c. environ : premier bilan*. Archaeopress/British Archaeological Reports.
- Finkielsztejn, G. (2021). Contribution of the Rhodian Eponyms Amphora Stamps to the History of the Maccabees: *The Data*. A.M. Berlin ve P.J. Kosmin (Ed.), *The Middle Maccabees, Archaeology, History, and the Rise of the Hasmonean Kingdom*, Archaeology of Biblical Studies 28 (s. 193-214) içinde. SBL Press.

- Grace V. R. (1963). Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula. *Hesperia*, 32 (3), 319-334.
- Grace V. R. (1985). The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps. *Hesperia*, 54 (1), 1-54.
- Hannestad, L. (1983). Greek Wine Amphorae, *Ikaros, The Hellenistic Settlements, Vol. 2.1. The Hellenistic Pottery from Failaka with a Survey of Hellenistic Pottery in the Near East*, Jutland Archaeological Society Publications, s. 71-72, 116-117, 128, 132-133.
- Jöhrens, G. (2001). Amphorenstempel hellenistischer Zeit aus Tanais. *Eurasia Antiqua*, 7, 367-479.
- Jöhrens, G. (2004). Amphorenstempel aus Didyma. U. Wintermeyer, H. Bumke (Ed.), *Die hellenistische und frühkaiserzeitliche Gebrauchskeramik. auf Grundlage der stratifizierten Fundkeramik aus dem Bereich der Heiligen Strasse* (s. 153-164) içinde. von Zabern.
- Jöhrens, G. (2009). Funde aus Milet, XXVII. Amphorenstempel aus den Grabungen in Milet 1899-2007, *Archäologischer Anzeiger*, 1, 205-235.
- Lawall, M. (2007). Hellenistic Stamped Amphora Handles.V. Mitsopoulos- Leon, C. Lang-Auinger (Ed.), *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos 2. Teil: Funde klassischer bis römischer Zeit. Forschungen Ephesos IX/2/3* (s. 28-60) içinde. Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Levi, D. (1965-1966). Nuovi Bolli Vascolari da Iasos. *ASAtene*, 27/28, 518-577.
- Lodi, G. (2014). *Bolli Anforici da Iasos (scavi 1961-2010). Uno Studio Sull'instrumentum Inscriptum*. Scienze e lettere.
- Mircev, M. (1958). *Amphori Pechati ot Muzeia viv Varna*. Arkheologiceski Institut, Epigraphika Poredinshia 4.
- Nicolaou, I. (2005). *Paphos.5, The stamped amphora handles from the House of Dionysos*, Republic of Cyprus.
- Nicolaou, I. ve Empereur, J.-Y. (1986). Amphores rhodiennes du Musée de Nicosie. J.-Y. Empereur ve Y. Garlan (Ed.), *Recherches sur les Amphores Grecques*, *BCH Suppl.* 13 (s. 515-533) içinde. De Boccard.
- Nilsson, M., P. (1909). *Timbres amphoriques de Lindos, Publiés avec une étude sur les timbres amphoriques rhodien*. Copenhagen: Bianco Luno.
- Rotroff, S. (1982). Hellenistic Pottery, Athenian and Imported Moldmade Bowls, *The Athenian Agora*, XXII, American School of Classical Studies at Athens.
- Sztetyło, Z. (2010). *Nea Paphos VI, Pottery Stamps from Nea Paphos (Excavations in 1990-2006)*. Polish Centre of Mediterranean Archaeology,
- Şenol, A., K. (2018). *Commercial Amphorae in the Graeco-Roman Museum of Alexandria*. Peeters.
- Wallace-Matheson, P. M. ve Wallace, M. B. (1982). Some Rhodian Amphora Capacities, *Hesperia*, 51(3), 293-320.